

könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv

Harkai Vass Éva

Tárgy-költészet

Nádasdy Ádám: *Soválynak kéne lenni. Versek 2002–2004.*

Magvető, Budapest, 2005

Nádasdy Ádám nem az a költő, akit bőséges verstermésével jellemezhetnénk. Eddig megjelent verseskötetei sem a versanyag bőségéről tanúskodnak, annál inkább mondhatjuk róluk, hogy igényesen megtervezettek. A mostanival együtt öt verseskötete jelent meg, ebből az utóbbi négyet ismerem, de ha az olvasónak kedve támadna a költő rendszerváltás előtti „hangjának” nyomába eredni, ma már valószínűleg nehezen hozzáférhető első kötetének (*Komolyabb versek, 1984*) versanyagát meglelheti a másodikban (*A bőr és a napszakok, 1995*), amely „majdnem minden versé”-t magában foglalja az 1976 és 1995 közötti időszakból. A tervszerűség látható jele, hogy egy-egy verseskötetben pontosan behatárolódik a költemények keletkezésének időszaka (versek ettől eddig), így szinte lépésről lépésre nyomon követhető a költői pálya alakulása, amelynek egyik észrevehető változása, hogy a három utóbbi verseskötet (*Elkezd a dolgok végére járni, 1998; A rend, amit csinállok, 2002; Soválynak kéne lenni, 2005*) kisebb, három-négy évnyi időszak költeményeit öleli fel. Azaz az utóbbi évtizedben mintha aktívabb jelenlét jellemezné ezt a lírát, divatos szóhasználatlalt azt is mondhatnánk, mintha felturbózódott volna, s ez amiatt is figyelemre méltó, mert Nádasdy ugyanebben az utóbbi évtizedben műfordítóként is jelen van (1995-ben és 2001-ben jelentek meg kötetben Shakespeare-fordításai), sőt, az utóbbi években, alkotói pályájának egy felettébb különös vonulataként, a magyar irodalom berkeiben eleddig igencsak ritka, ún. „meleg” novelláival is jelt adott magáról. Ez utóbbiakról – épp a té-

ma ritkasága, érdekessége és furcsasága okán – csupán annyit, hogy egy részüket Graff Miklós írói álnév alatt publikálta.

A *Soválynak kéne lenni* című verseskötet fülszövegében a költő maga jelöli ki, határolja be verseinek témakörét, tárgyát: tárgyakat vesz elő, embereket, de leginkább tárgynak, általános Embernek álcázott önmagát. „Alanyi költészet” – mondja, amelyben jobbik esetben az olvasó is magára ismerhet. Maradjunk tehát a tárgyaknál: esernyő, óra, bronzkutya, bicikli, géprádír, bögre, villanyvonat, (alumínium)szív, ruhásszekrény, kilincs, villanykapcsoló. Hogy hol itt a tárgyakba álcázott lírai én? Elsősorban abban érhető tetten, hogy a megidézett tárgyak a gyermekkor, a lírai én gyermekkorának személyes tárgyai, tehát az emlékezet tárgyai is, ami annyit jelent, hogy az óra, a bicikli, a bögre, a szív stb. legalább olyan mértékben emblémák, mint amilyen mértékben önmagukat jelentik. A kötet *Talán ez még ugyanaz* cím alá sorolt verseiben sorjáznak e tárgyak, oly módon, hogy egy-egy címadó tárgy egy-egy vers (egy-egy emlék). Garaczi László leműsorozatát követően Kukorelly Endre *TündérVölgyén*, Németh Gábor *Zsidó vagy?* vagy Rakovszky Zsuzsa *A hullócsillag éve* című regényén át (vagy említhetnénk Balogh Robert készülő trilógiáját, Schein Gábor prózáját) szinte sorjáznak a gyermeki nézőpontot alapul vevő (és ezt a felnőttivel ütköztető) irodalmi (esetükben: epikus) alkotások, szépirodalmi szövegekben és a vonatkozó irodalom terepén pedig egyaránt gyakori mostanában az emlékezet fikciós megjelenítése vagy fogalmi-reflexív körbejárása. Nem véletlenül jelölhető ki tehát épp itt, ebben a szövegtörzsetben a Nadasdy legújabb verseskötetének súlypontját alkotó tárgy-versek rokon alkotásai. Verseinek ugyanis leggyakrabban, jellemző módon mindig van epikuma is. Amikor Sonnevend Júlia az *Élet és Irodalom* Ex libris rovatában az idei Könyvhéten megjelent, ún. „kistörténet”-köteteket vette számba, Bartis Attila tárcái, Garaczi László novellái és Eörsi István kisnovellái mellé egy huszárvágással oda sorolta Nadasdy Ádám új verseskötetét is, mondván, hogy „a kötet szövegei ugyan lírai formát öltenek, de mindegyik vers egyben teljes »történetet« is kínál.” (*Élet és Irodalom*, 2005. augusztus 26., 34. sz., 23. l.) E jelenség kapcsán érdemes lenne tüzetesebben átgondolni azt a kérdést, hogyan funkcionál az emlékezet – történetesen a líra műnemén belül, van-e olyan, hogy emlékezet-líra, s ha igen, hogyan, milyen összefüggésbe hozható az utóbbi években művelt (és elemzett) emlékezet-prózával.

Nadasdy előző kötetében, *A rend, amit csinálók* címűben van egy *Kályha* című költemény, amelyet akár e tárgy-versek elődjének is tekinthetünk. Vagy nem, legfeljebb annyiban, hogy e költemény is úgy készült, hogy a lírai én tekintete megakadt egy tárgyon. A vers ugyanis, amellet, hogy valóban tárgyat nevez meg, jár körbe, nem a gyermekkor univerzumából emeli ki azt. A legújabb kötet gerincét alkotó tárgy-versek viszont épp ezt

az univerzumot veszik célba. Borbély Szilárd e kérdés kapcsán egyenesen a gyermekkori Erősz megjelenítéséről beszél (B. Sz.: Elhalasztott zárlat: emlékezni jó? Élet és Irodalom, 2005. június 10., 23. sz., www.es.hu). A gyermekkor pedig – a szerzőé – az ötvenes-hatvanas évek Magyarországnak időszaka. Ott vagyunk tehát, ahol, amikor Kukorelly *TündérVölgyének* történetstilánkjai vagy Rakovszky Zsuzsa új regényének cselekménye játszódik – s ott is, ahol, amit Kukorelly a *Rom* prózájában egyetlen gyűjtőfogalommal úgy nevez, hogy *szovjetónió*. Nádasdy tárgy-versei is egyszerre a személyes gyermekkor és tágabb értelemben a diktatúra emblémái. Egy-egy vers egy-egy történet („kistörténet”), amely a címbe foglalt tárgy ürügyén bomlik ki, oly módon, hogy a tárgy emblematikus volta révén a kor atmoszféráját, műrostosságát, kicsinyességét is leképezi. Ilyen értelemben hangsúlyosak a verskezdetek: az esernyő „állandóan kinyílt”, az óra „kelet-német volt, nem szerethető”, a bronzkutya talapatán a kopott, zöld filc lifegett, a (női) biciklit („ez volt már csak a Keravillban”) hiába dicsérik, a géprádír „nem volt jó semmire”, a villanyvonat „folyton kisiklott”, „rázott is rondán, és a váltót / nem lehetett egészen átállítani”, az alumíniumszív „rendkívül ronda volt” stb. Többnyire a versek egészen végigvonul ez a degradáló szemlélet. A sorozat egyik legtöményebb verse *A villanyvonat*, melynek története önmagáért beszél: „A papa hozta Szovjetúnióból, / sajnálkozva mondták otthon, hogy onnan / csak ezt lehetett, meg padlókefélélt. / (...) Cirillbetűs füzetje volt, / elmázolódott, ronda nyomtatású, / (...) a mozdony öntöttvas volt, pokoli nehéz, / persze hogy minden kanyarban kidőlt, / erőszakos volt, szovjetúniós, nem ismert / fokozatokat: állt vagy rohant, / tört-zúzott, hempergett, mint döglődő bogár...”

Nádasdy verseskötetének fülszövegében arról ír, azt feltételezi, hogy olvasói a kötet verseiben esetleg önmagukra ismerhetnek. E tárgyak mindenképpen ismerősnek tűnnek számunkra, s mivel a versekben emblematikusan funkcionálnak (van, aki ennek kapcsán egyenesen szimbolizmusról beszél), az olvasatban a lírai én gyermekkorra egybeolvad az olvasóéval. Ki nőtt fel úgy, hogy a közvetlen közelében nem volt géprádír, mely „vékony piros / kerék volt, tárcsa inkább, a közepén / nikkelezett fémkarika, lukkal, / és finom, okos német felirat”? E költemények feszültsége a gyermeki naivitás, a tiszta, ártatlan gyermeki tekintet nyomvonalán szikrázik fel, s abban, hogy ugyanakkor e tárgyakat a felnőtt látásmód, szemlélet avatja jelenségértékűvé – emblematikussá –, körülbelül úgy, mint a *TündérVölgy* gyermekkor- és kamasztörténeteiben. Van valami infantilis ezekben a versekben („infantilis gondolkodás nélkül költészet nincs” – írja a kötet kapcsán Kemény István – K. I.: A lélek fogyókúrája. Élet és Irodalom, 2005. június 10., 23. sz., www.es.hu), amelyet a felnőtt nézőpontja sarkít finoman (de nem kíméletesen is) iróniába és öniróniá-

ba. S van egy-két tárgy, amely köré nem negatív aura képződik, az irónia ellenére sem. Ilyen *A bögre* című költemény címbeli tárgya, mely opálos mosollyal ragyog, „mint a november hetedikünnepélyen / a kínai követ”. Azaz: nosztalgia, ha van, lenne is, nem futhat ki irónia nélkül – vállalni viszont lehet szívhez nőtt tárgyakat, múltbeli értékeket. A lírai én, hogy a bögrét visszakapja, azt meséli az azt elkérő gyerekeknek, hogy „gíliszták laktak benne évekig”. A másik kultikus és pozitív kisugárzású tárgy a ruhászekrény, mely „süteményszagú volt”, „gyönyörűen záródott, szisszenve”, s titkokat, a családi legendárium s a tágabb történelem elhallgatott részleteit rejt: „és hátul egy óriási, szürke kép / a fronton elesett nagybátyámról, / nem volt szabad még említeni se” (*A ruhászekrény*).

A *Soványnak kéne lenni* versanyagán belül e tárgy-versek összefüggő szigetet képeznek – ez a kötet kemény magja. E költeményeken kívül pedig egyéb olyan szövegek olvashatóak, amelyek a hétköznapiok látszatra egyszerű történései köré íródtak. Ezek között a legemlékezetesebbek az *Új helyen, új ablakból, az Egyszer tette, az Örök repülőtér, a Strand és út között* stb. – hol sanzonszerű felütéseikkel, hol az üresség, a magány felhangjaival és kiéneklésével, hol a talány(osság), a bizonytalan(ság) kinyilvánításával, mely utóbbi „a kőkemény kimondás ellen” véd (*Szürke tudás*).

Sokan írtak már (az egyébként nyelvésztanár) Nádasdy pátosztalan versbeszédéről, versei nyelvezetének rafinált egyszerűségéről. Legújabb verseskötetének prozódiajában belül mindenképpen figyelemre méltó a rímtelen jambikus sorok alig megmagyarázható eleganciája (különösen a tárgy-versek íródnak e versbeszéd szabályai szerint) vagy a félrímes, pár-és keresztímes jambikus tizesek, tizenegyesek vershagyományából építkező, műfordításon edződött, hajlékony versbeszéd. Mint ahogyan egészében is figyelemre méltó e költészet, melynek lírai éneje úgy fedi fel magát, hogy közben a titok auráját is megtartja maga körül, ezzel keltve fel érdeklődésünket, miközben ahogyan tárgyaiban saját tárgyainkra, titkaiban is saját titkainkra ismerünk.

Hogy miért kéne soványnak lenni? Mert „aki csontos, sovány, / az látja a saját érzelmeit”. De nem is ez a lényeg: lelkileg kell soványnak lenni, így „nem tompítja a csattanást a zsír”. Valamiféle belső, lelki érzékenységre, sérülékenységre utaló életprogram ez, mely érzékenység finom membránja fel tudja fogni a lét hétköznapi, apró megnyilvánulásait, de sem összefüggéseket, sem tanulságot nem kényszerít ki. Elegendő, ha önmagunkba tekintünk.